

Шифр «запобігання»

**ПОПЕРЕДНІ ЗАХОДИ
В ПРАКТИЦІ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СУДОЧИНСТВО В МІЖНАРОДНОМУ СУДІ ООН	
1.1. Юрисдикція судового органу у вузькому та широкому значенні	5
1.2. Компетенція Міжнародного Суду за Статутом	8
1.3. Порядок здійснення судочинства	11
РОЗДІЛ 2. ПОПЕРЕДНІ ЗАХОДИ, ЯК СПОСІБ РЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ	
2.1. Поняття попередніх заходів в діяльності суду. Проблематика попередніх заходів	14
2.2. Юридична обов'язковість виконання попередніх заходів як головна проблема попередніх заходів	15
РОЗДІЛ 3. ПОПЕРЕДНІ ЗАХОДИ ТА НАЛЕЖНІСТЬ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ У КОНКРЕТНИХ СУДОВИХ СПРАВАХ	
3.1. Справа братів Лагранд	19
3.2. Югославія проти США	24
3.3. Справи проти Росії	
3.3.1. Справа Грузії проти Росії	26
3.3.2. Справа України проти Росії	27
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	31

ВСТУП

Виходячи із ст. 92 Статуту Організації Об'єднаних Націй, Міжнародний Суд є головним судовим органом ООН. Його основне призначення – у вирішенні будь-яких міжнародних спорів, що будуть передані Суду державами, які спорять. У п. 1 ст. 33 Статуту ООН названі мирні засоби врегулювання міжнародних спорів, одним з яких є судовий розгляд, а саме Міжнародним Судом, що постійно функціонує. За час своєї діяльності Суд вирішив велику кількість різноманітних спорів. Значна частина спорів була досить специфічною, і потребувала швидкого втручання і регулювання. Задля ефективнішої реалізації правосуддя та принципу ефективності Суд у своїй діяльності застосовує попередні заходи, як спосіб швидкого регулювання конфліктів на будь-якій стадії судового розгляду.

Відповідно до ст. 41 Статуту Міжнародного суду ООН, Суд має право вказати будь які попередні заходи, які повинні бути прийняті задля забезпечення прав кожної із сторін, які беруть участь у справі. Держави можуть звернутися із проханням про застосування таких заходів.

Питання попередніх заходів є досить популярним і різностороннім через свою специфічність. Існує досить велика кількість проблем, пов'язаних із попередніми заходами. Це і поняття тлумачення попередніх норм, і питання щодо належності застосування їх у конкретній ситуації, адже вичерпного переліку цих заходів немає і Суд встановлює їх на свій розгляд зважаючи на їх доречність, необхідність і дієвість. Також досить важливим є питання обов'язковості попередніх заходів, адже факт їх встановлення на папері не зможе регулювати конфлікт без ефективної реалізації їх на практиці.

Отже, *актуальність теми даної роботи* пояснюється тим, що питання попередніх заходів залишається не врегульованим ні на національному, ні на міжнародному рівні і тим, що стосовно цього питання наявна досить велика кількість суперечностей, які необхідно вирішити. Також актуальність теми

підкреслюється на фоні сьгоднішніх реалій, а саме позовом України проти Росії до Міжнародного суду ООН та спробами встановити попередні заходи у даній справі.

Методологічною основою роботи є праці відомих українських та іноземних вчених-міжнародників, різні нормативні й законодавчі акти. Даній темі присвячували свої праці такі вчені, як І.І Лукашук, І.В Павлова, К.О Савчук, Ш. Розен, Г. Фітцморіс, І. Браунлі, Д. Харріс та інші.

Об'єктом роботи є діяльність Міжнародного Суду в частині прийняття попередніх заходів. *Предметом* роботи є власне попередні заходи і їх особливості.

Мета роботи полягає в аналізі поняття попередніх заходів, питання необхідності їх застосування, відображенні прикладів конкретних заходів у конкретних ситуаціях.

Відповідно до зазначеної мети, виникає необхідність вирішення таких завдань:

- розглянути питання юрисдикції Міжнародного Суду;
- вивчити особливості здійснення судочинства Судом;
- визначити поняття попередніх заходів;
- виявити проблеми попередніх заходів;
- проаналізувати діяльність Міжнародного Суду з питання попередніх заходів;
- вивчити специфіку використання попередніх заходів на прикладі конкретних випадків.

При написанні даної роботи застосовувались такі *методи*: аналізу і синтезу, індукції та дедукції, історичний, зіставлення, аналогії, системного аналізу, узагальнення та ін.

Практична значимість роботи полягає у систематизації знань про попередні заходи, визначення проблематики даного питання та пошук шляхів її подолання, практичний аналіз використання тих чи інших заходів і їх доцільності.

РОЗДІЛ 1. СУДОЧИНСТВО В МІЖНАРОДНОМУ СУДІ ООН

1. 1. Компетенція Міжнародного Суду за Статутом

Виходячи із ст. 92 Статуту Організації Об'єднаних Націй, Міжнародний Суд є головним судовим органом ООН. Його основне призначення – у вирішенні будь-яких міжнародних спорів, що будуть передані Суду державами, які спорять. У п. 1 ст. 33 Статуту ООН названі мирні засоби врегулювання міжнародних спорів, одним з яких є судовий розгляд, а саме Міжнародним Судом, що постійно функціонує.

Усі члени ООН одночасно є учасниками Статуту Суду, а не члени ООН можуть стати такими учасниками на умовах, що визначаються Генеральною Асамблеєю ООН за рекомендацією Ради Безпеки (ст. 13 Уставу ООН). Суд відкритий для кожної окремої справи і для держав - не учасниць на умовах, що визначаються Радою Безпеки (ст. 35 Статуту).

Термін “юрисдикція Міжнародного суду” може розглядатися в двох сенсах: широкому і вузькому.

Під юрисдикцією в широкому сенсі зазвичай розуміється весь обсяг повноважень суду, який закріплений в положеннях установчого акта. Так, в Статуті Міжнародного суду глава II називається “Юрисдикція Суду” і складається з п'яти статей. Правда, питання власне юрисдикції, т. Е. Повноважень Суду, викладені в статтях 36 і 37 , а деякі повноваження зафіксовані в розділі “Судочинство” (в ст. 41 йдеться про право Суду встановлювати тимчасові заходи для забезпечення прав кожної зі сторін) і в розділі IV “Консультативні висновки”.¹ Будучи інкорпорованою в положення Статуту Міжнародного суду, юрисдикція в широкому сенсі визнається державою в той момент, коли вона приймається в члени ООН, попередньо висловивши згоду на обов'язковість для нього Статуту ООН і Статуту Міжнародного суду як невід'ємної частини Статуту, або ж коли держава

¹ Текст Статуту МС ООН

приєднується до Статуту в порядку спеціальної процедури, не стаючи членом ООН.

Однак одне лише приєднання до Статуту Міжнародного суду ще не означає, що держава визнає право Суду розглядати будь-який спір за участю цієї держави. Для вирішення конкретного спору необхідно додаткову згоду сторін спору, яке може виражатися різними способами і в різні періоди часу щодо моменту виникнення спору. Існування вимоги про надання додаткової згоди пояснюється факультативним характером юрисдикції Міжнародного суду. Якби подібна вимога була відсутня, юрисдикція Міжнародного суду була б обов'язковою в строгому сенсі слова і її обсяг як в загальних, так і по окремих справах визначалась би лише положеннями Статуту. Однак на сьогоднішній день обов'язкову юрисдикцію в строгому сенсі серед міжнародних судових органів має лише Суд Європейських співтовариств, який, правда, є судом з обмеженою предметною і персональною юрисдикцією. Що стосується Міжнародного суду, то всі спроби наділити його істинною обов'язковою юрисдикцією, вжиті під час прийняття Статуту ООН і Статуту Міжнародного суду на конференції в Сан-Франциско в 1945 р, зазнали невдачі, оскільки більшість держав вважали, що такий вид юрисдикції суперечить принципу суверенітету держав. В результаті Статут Міжнародного суду залишає передачу суперечок в Міжнародний суд на розсуд сторін, а для тих держав, які бажають визнати юрисдикцію Суду за всіма або певним категоріям своїх майбутніх суперечок, в Статут було включено “факультативна клаузула про обов'язкову юрисдикції”.

Вимога про надання додаткової згоди сторін спору на розгляд справи в Міжнародному суді знаходиться в безпосередньому зв'язку з юрисдикцією Суду у вузькому сенсі. Фактично така юрисдикція являє собою обсяг повноважень Міжнародного суду, обумовлений сторонами спору в документі або документах, які є підставами для порушення процедури по розгляду даного спору. Джерелами цієї юрисдикції є: по-перше, спеціальна угода (*compromis*), в якій сторони спору призводять вичерпний перелік питань, які передаються на

розгляд Суду; по-друге, дві або більше односторонні декларації сторін, які в сукупності встановлюють між сторонами договірні відносини особливого роду і містять різні застереження щодо юрисдикції Суду; по-третє, положення цілого ряду міжнародних договорів, які передбачають передачу в Міжнародний суд суперечок, що випливають із тлумачення і застосування тільки даних договорів, а також інші специфічні акти, за допомогою яких виражається згода сторін на розгляд Судом будь-якого спору.

Практика Міжнародного суду показує, що саме встановлення наявності юрисдикції у вузькому сенсі є першочерговим завданням Суду в кожній справі, прийнятій ним до розгляду. Це твердження підтверджується, зокрема, витягом з рішення Суду за своєю юрисдикції в Справі Ноттебома: “Суд не стурбований визначенням значення поняття” юрисдикція “взагалі. Він повинен визначити обсяг і значення відповідного титулу на юрисдикцію в цій справі”². Тому на початку розгляду Міжнародний суд завжди приділяє увагу питанню про юрисдикції. Встановлення юрисдикції становить проблему зазвичай в тих випадках, коли вона створюється положеннями статті 36 (2) Статуту Суду, особливо якщо одна зі сторін заперечує наявність юрисдикції Суду.

Так було в одній з найскладніших і політично значущих справ – в Справі Нікарагуа проти США. Весною 1984 р. посол Нікарагуа в Нідерландах передав до Суду заяву з проханням ухвалити, що США, навчаючи, озброюючи і підтримуючи збройні формування контраст, порушують Статут ООН і деякі інші договори і повинні припинити ці дії. США заявили, що Суд не має юрисдикції ні щодо Нікарагуа, ні щодо США. Суть спору про наявність юрисдикції Суду в цій справі полягала в наступному. Нікарагуа ще в 1929 р зробила декларацію про визнання обов’язкової юрисдикції Постійної палати міжнародного правосуддя - попередниці Міжнародного суду. Однак процес визнання не був до кінця оформлений. Нікарагуа повідомила депозитарію про ратифікацію парламентом декларації, але не здала на зберігання документ про ратифікацію. Незважаючи на це, Суд вирішив, що поведінка Нікарагуа в наступні роки

² Nottebohm Case (Jurisdiction) (1953). // Harris D.J. P. 564.

говорить про наявність визнання юрисдикції Суду. Така поведінка, зокрема, полягала в тому, що під час підписання Статуту ООН Нікарагуа не заявляла про відмову від юрисдикції Суду і потім неодноразово брала участь в процедурі по інших справах. США, дізнавшись про підготовку звернення Нікарагуа в Суд, поспішили заявити, що відмовляються від визнання обов'язкової юрисдикції Міжнародного суду щодо спорів з державами Центральної Америки. Суд не прийняв це заперечення до уваги, застосувавши до нього правило, встановлене самими США в повідомленні, направленому на адресу Генерального секретаря ООН, - відмова набирає чинності через шість місяців після повідомлення депозитарію. З огляду на, що застереження США про Центральній Америці і звернення Нікарагуа в Суд розділяло всього три дні, Суд вирішив, що має в своєму розпорядженні юрисдикцією у даній справі. Однак процес прийняття цього рішення зайняв у нього півроку.

Співвідношення юрисдикції в широкому і вузькому сенсі відіграє надзвичайно важливу роль в діяльності Міжнародного суду, оскільки без їх збігу буде відсутнє і право Суду розглядати конкретну справу. Як зазначає Дж. Фіцморіс, "Суд, який володіє юрисдикцією в широкому сенсі, може мати або не мати юрисдикцію щодо конкретного спору, з іншого боку, відсутність юрисдикції в широкому сенсі в будь-якому випадку тягне неможливість розгляду даної суперечки Судом"³.

1.2. Компетенція Міжнародного Суду за Статутом

Компетенція Міжнародного Суду визначена в главі II (статті 34-38), а також у главі IV (статті 65-68) Статуту Суду. Ці глави Статуту встановлюють границі компетенції Міжнародного Суду.⁴

По-перше, компетенція Суду поширюється лише на суперечки між державами. Суд не може розглядати суперечки між приватними особами й державою, й, тим більше, суперечки між приватними особами. Але й суперечки

³ Fitzmaurice G. The Law and Procedure of the International Court of Justice. Vol. 2. Cambridge University Press, 1995. P. 435-436.

⁴ Текст Статуту МС ООН.

між державами можуть розглядатися лише за згодою всіх сторін. Таким чином, компетенція Суду є для держави не обов'язковою, а факультативною. Рішення про надання Суду лише факультативної компетенції було прийнято після досить напруженої боротьби з досить численними прихильниками обов'язкової компетенції Суду на конференції в Сан-Франциско в першому комітеті 4-ої комісії більшістю голосів.

Факультативний характер проявляється, зокрема, у тім, що, відповідно до пункту 1 статті 36 Статуту Міжнародного Суду, “до ведення Суду ставляться всі справи, які будуть передані йому сторонами...”. Держави -учасники Статуту можуть, однак, визнати для себе компетенцію Суду обов'язковою по певних категоріях справ⁵.

У Статуті Міжнародного Суду закладені кілька варіантів визнання за ним обов'язкової юрисдикції. Так, держава може виступити з відповідною заявою або бути учасником двосторонньої міжнародної угоди, що містить положення про обов'язкову юрисдикцію. До числа таких договорів ставляться мирні договори, договори про світ і співробітництво, про спільну експлуатацію природних ресурсів, про розмежування морських просторів і деякі інші. Клаузулу про обов'язкову юрисдикцію Міжнародного Суду містять також численна група багатобічних і насамперед універсальних міжнародних угод. Їхніми учасниками є більшість держав. Таким чином, обов'язкова юрисдикція Міжнародного Суду в договірному плані зізнається державою або в цілому, або із застереженням, або по конкретних категоріях міжнародних спорів.

Широко застосовувана практика застережень із заявою про визнання обов'язкової юрисдикції Суду істотно звужує межі дії останньої. На це звертали увагу, зокрема, у радянській міжнародно-правовій літературі. Так, наприклад, Ф.І. Кожевников і Г.В. Шармазанашвілі відзначають: “... Більшість держав, визнавши обов'язкову юрисдикцію Суду, зробили такі застереження, які значно обмежують її, викликаючи ускладнення в діяльності Міжнародного Суду”⁶.

⁵ Текст Статуту МС ООН.

⁶ Международнуд суд ООН: Организация, цели, практика Ф. И. Кожевников, Г.В Шармазанашвили., 1971, с. 160.

У юридичній літературі звичайно виділяються чотири види застережень, які, по суті справи, є звичайними нормами міжнародного права. Мова йде про вилучення з обов'язкової юрисдикції Суду спорів, що виникають із приводу ситуації або фактів, що мали місце до прийняття заяви; про умову взаємності; про непідсудність спору, по суті вхідних у внутрішню компетенцію держави; про часткове вилучення з обов'язкової юрисдикції Суду споровши, пов'язаних з виконанням і тлумаченням багатобічних конвенцій.

Поряд із заявами держав, обов'язкова юрисдикція Міжнародного Суду передбачається цілим рядом міжнародних конвенцій, що регулюють деякі спеціальні області міжнародних відносин. У них, як правило, досить жорстко фіксуються умови й порядок передачі на Суд розгляд споровши, що стосується тлумачення або застосування цих конвенцій. Я хотів би послатися як приклад на Факультативний протокол про обов'язковий дозвіл споровши до Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року. Стаття I протоколу говорить: “Суперечки по тлумаченню або застосуванню конвенції підлягають обов'язковій юрисдикції Міжнародного Суду й відповідно можуть передаватися в цей Суд за заявою будь-якої країни в суперечці, що є учасником теперішнього Протоколу”.

Таким чином, незважаючи на відносно низький рівень визнання обов'язкової юрисдикції Міжнародного Суду ООН, останній, все-таки, наділяється в ряді випадків досить широкими повноваженнями, які свідчать про більші потенційні можливості Суду. Загальноприйнятим є положення, у відповідність із яким держава-позивач повинна обґрунтувати компетенцію Суду в розгляді даної суперечки по суті. Більше того, саме на цю державу покладає обов'язок довести факт існування спору і його юридичну природу.

Крім власне судових функцій, Суд має право давати консультативні висновки по будь-якому юридичному питанню, по запиту будь-якої установи, уповноваженої робити такі запити Уставом ООН або відповідно до цього Уставу. Консультативний висновок Міжнародного Суду являє собою лише вираження думки міжнародних суддів по тому або іншому юридичному

питанню міжнародного права. Він не носить обов'язкового характеру й ніяк не зобов'язує орган, що звернувся в Міжнародний Суд за консультативним висновком.⁷

1.3. Порядок здійснення судочинства Судом

Згідно зі ст. 22 Статуту місцеперебуванням Суду є м. Гаага (Нідерланди). Голова та Секретар Суду зобов'язані проживати в Гаазі, водночас Статут не містить імперативної вимоги щодо проживання інших членів Суду в місці перебування Суду (вимагається тільки, щоб судді були у розпорядженні Суду у будь-який час, за винятком часу знаходження у відпустці та відсутності з приводу хвороби або іншої серйозної підстави, належним чином поясненої Голові). На практиці, більшість суддів також проживають в Гаазі. Судді мають право на періодичну відпустку, час і тривалість якої визначаються Судом, при цьому до уваги береться відстань від Гааги до постійного місця проживання кожного судді у себе на батьківщині. Засідання Суду відбуваються у повному його складі, крім випадків, передбачених у Статуті.

Офіційними мовами Суду є французька та англійська. У той же час за клопотанням з будь-якого боку Суд зобов'язаний надати стороні право користуватися іншою мовою, ніж французькою та англійською.

Держава, яка є стороною у справі, що розглядається МС ООН і не має у складі Суду судді, який є її громадянином, може (але не зобов'язана) вибрати суддю *ad hoc* для цієї конкретної справи. Суддя *ad hoc* не обов'язково повинен бути (і на практиці досить часто не є) громадянином держави, яка його обрала. Інститут суддів *ad hoc* є втіленням на практиці принципу суворої рівності сторін перед Міжнародним Судом ООН, оскільки якщо член Суду – громадянин однієї зі сторін спору зберігає право брати участь у вирішенні справи, то цілком справедливо й логічно надати право призначити суддю *ad hoc* іншій державі, яка є стороною у справі, але не має у складі Суду судді, який є її громадянином. За

⁷ Маркусь В. Володимир Корецький – перший українець – суддя Міжнародного трибуналу в Гаазі // Правничий вісник. – 1963. – Кн. 2. – Нью-Йорк. – С. 235–236.

весь час існування суду загальна кількість суддів ad hoc досягла приблизно 110 осіб, водночас деякі з них були призначені суддею ad hoc у декількох справах.⁸

Судочинство складається з двох частин: письмової та усної.

При письмовому судочинстві у ході розгляду справи сторонами складаються наступні документи: повідомлення Суду та сторонам (про порушення справи), меморандуми (письмовий виклад позиції сторони), контрмеморандуми (письмовий виклад позиції іншої сторони) і, якщо вимагається, відповідей на них, та всіх підтверджуючих їх документів. Ці повідомлення передаються через Секретаря в порядку та строки, встановлені Судом.

Усне судочинство відбувається, як правило, у формі публічного слухання. Сторони зобов'язані виступати у процесі через своїх офіційних представників. На практиці виконання цієї функції доручається, зазвичай, юридичним консультантам відповідних зовнішньополітичних відомств. Крім цього, сторони часто користуються допомогою повірених та адвокатів та, за загальним правилом, залучають експертів із міжнародного права з досвідом участі в міжнародних судових процесах.

На будь-якій стадії судочинства Міжнародний Суд ООН вправі за клопотанням однієї зі сторін або за власної ініціативи вжити тимчасових заходів для попередження шкоди правам будь-якої сторони в період розгляду справи (ст. 41 Статуту). На кожному судовому засіданні ведеться протокол, що підписується Секретарем та Головою Суду. Наради Суду відбуваються у закритому засіданні і зберігаються у таємниці (ст. 54 Статуту). Всі питання вирішуються більшістю присутніх суддів, а у випадку розділення голосів порівну, голос Голови або його заступника дає перевагу.

Рішення Суду повинно містити обґрунтування (ст. 56). Рішення підписується Головою та Секретарем Суду оголошується у відкритому засіданні після належного повідомлення представників сторін (ст. 58). Важливим процесуальним принципом міжнародного правосуддя є принцип,

⁸ Шинкарецькая Г. Г. Международная судебная процедура. М.: Наука, 1992. С 80

встановлений у ст. 59 Статуту МС ООН – рішення Суду обов'язкове лише для сторін, що беруть участь у справі і лише у даній справі. Рішення МС ООН є остаточним і не підлягає оскарженню. У випадку спору щодо змісту або обсягу рішення його тлумачення здійснюється Судом на вимогу будь-якої сторони (ст. 60). Прохання про перегляд рішення може бути заявлене лише на підставі нововиявлених обставин, які за своїм характером можуть вплинути на вирішення справи і які при винесенні рішення не були відомі ні Суду, ні стороні, що просить про перегляд за умови, якщо така необізнаність не була наслідком необережності.

Відповідно до ст. 96 Статуту ООН, ст. 65 Статуту Міжнародного Суду ООН Генеральна Асамблея ООН або Рада Безпеки ООН можуть запитувати консультативні висновки з будь-якого юридичного питання. Інші органи ООН та спеціалізовані установи, яким Генеральна Асамблея може дати в будь-який час дозвіл, також можуть запитувати консультативні висновки Суду з юридичних питань, що виникають у межах кола їх діяльності. При здійсненні консультативних функцій на основі ст. 96 Статуту ООН Суд застосовує Статут Міжнародного суду ООН та Регламент Міжнародного Суду ООН 1946 року.

Процедура надання консультативних висновків дещо відрізняється від процедури винесення рішення, що пояснюється особливим характером та об'єктом консультативних функцій, проте базується на тих же правилах, що застосовуються для розгляду спірних справ. Згідно з п. 1 ст. 66 Статуту Міжнародного суду ООН секретар Суду негайно повідомляє про заяву, яка містить прохання про консультативний висновок усі держави, що мають право доступу до Суду. Державам та міжнародним організаціям, які, на думку Суду, можуть дати відомості з поставленого питання, пропонується надати письмові або усні доповіді, які враховуються при винесенні висновку (п. 2 ст. 66 Статуту Суду). Стаття 103 Регламенту Суду ООН передбачає можливість прискорення процедури винесення консультативного висновку. На відміну від рішень Міжнародного суду ООН консультативні висновки не мають обов'язкової сили.

До рішення або консультативного висновку Суду будь-який суддя може додати свою окрему думку (*separate opinion*) (ст. 57). Закріплення можливості викладення суддею окремої думки або тієї, що не збігається з рішенням, слугує інституційною гарантією посилення незалежності суддів. Окремі думки та декларації підвищують значимість і переконливість рішень Міжнародного Суду ООН, сприяють розвитку науки міжнародного права.

РОЗДІЛ 2. ПОПЕРЕДНІ ЗАХОДИ, ЯК СПОСІБ РЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

2.1. Поняття попередніх заходів в діяльності Суду.

Проблематика попередніх заходів

Відповідно до ст. 41 Статуту Міжнародного суду ООН, Суд має право вказати будь які попередні заходи, які повинні бути прийняти задля забезпечення прав кожної із сторін, які беруть участь у справі. Держави можуть звернутися із проханням про застосування таких заходів.

Але що з розуміє світова практика, під попередніми заходами?

Варто відзначити, що не існує загального поняття даного терміну в рамках уніфікованого міжнародного права. Його не можна знайти і в національному законодавстві. Правові системи окремих країн містять певні положення про попередні заходи, тому визначення попередніх заходів можливе на основі аналізу рис, які присутні їм в національному законодавстві.⁹

Існує досить багато проблем, які стосуються попередніх заходів.

Труднощі починаються з перекладу назви цих заходів. Є різні варіанти перекладу, такі як:

1. Тимчасові заходи, прямий переклад з французької (*mesures provisoires*) чи англійської (*interim measures*)
2. Попередні заходи – ще один варіант перекладу
3. Забезпечувальні заходи, явно невдала калька із цивільного процесу
4. Термінові міри, поняття, яке частіше вживається адвокатами

Друга складність полягає в юридичній силі цих мір. Раніше вважалось, що вони носять рекомендаційний характер. У певних випадках, питання про попередні заходи закріплені в міжнародних договорах, що в принципі повинно забезпечувати їх ефективність, але на практиці це не завжди трапляється.

⁹ Павлова Н.В. Предварительные обеспечительные меры: понятие, механизм реализации, особенности осуществления в рамках взаимодействия судебных процессов государств // ВВАС. 2002.

Важливим питанням є відмінність попередніх заходів від остаточного рішення по справі. В чому ж вона полягає? По-перше, відмінність полягає у тому, що перші представляють собою рішення процесуального характеру, в той час як друге – фактичне вирішення справи по суті. Ст. 59 і 60 Статуту Міжнародного Суду ООН якщо і можуть використовуватись до постанов про попередні заходи, то лише по аналогії з остаточними рішеннями. Постанова про попередні заходи є рішенням додатковим і другорядним, їх сенс полягає в тому, щоб сприяти здійсненню судочинства та винесенні рішення по справі. Попередні заходи необхідні в силу своєї терміновості і задля забезпечення принципу ефективності. Саме для цього вони і повинні накладати юридичні зобов'язання на тих, по відношенню до кого вони прийняті.

2.2. Юридична обов'язковість попередніх заходів як головна проблема попередніх заходів

Міжнародний суд ООН згідно зі ст. 41 п. 1 Статуту "... має право вказати, якщо, на його думку, цього вимагають обставини, будь-які тимчасові заходи, які повинні бути прийняті для забезпечення прав кожної зі сторін". Регламент Суду закріплює правила, які стосуються призначення тимчасових заходів в ст. ст. 73 - 78. Ні в Статуті ООН, ні в Статуті Міжнародного суду ООН, ні в Регламенті Суду не знайшлося юридичного закріплення тези про те, чи має право Суд призначати тимчасові заходи до розгляду питання про наявність чи відсутності юрисдикції у справі. У цьому питанні слід погодитися з висновками Р. А. Каламкаряна про те, що "... суд, володіючи так званою попередньою, властивою йому компетенцією, цілком правомочний призначати тимчасові охоронні заходи задовго до того, як він перейде до розгляду наявності у нього основний юрисдикції, необхідної для винесення рішення по суті справи"¹⁰

¹⁰ Каламкарян, Р. А. Поведение государств в международном суде ООН : Международно-правовые проблемы судебно-арбитражного производства / Р. А. Каламкарян, Акад. наук СССР. Ин-т государства и права . – М. : Наука, 1999 . – с. 100.

Довгий час в практиці і теорії існувала проблема: чи мають призначені Судом тимчасові заходи обов'язковий характер? Проблема ця має під собою досить вагому підставу: по суті справи Міжнародний суд ООН виносить рішення, призначення же тимчасових заходів відбувається шляхом винесення судового наказу. Особливо необхідно виділити той факт, що в ст. 94 ч. 1 Статуту ООН використовується термін “рішення”, який має узагальнюючий характер, на відміну від ч. 2 зазначеної статті, в якій використовується термін “рішення”, але вже стосовно тільки до винесеного рішення за конкретними обставинами справи. Відповідно, у зв'язку з цим виникло питання: “Чи не випадкове використання різних термінів, і чи не пов'язано це з тим, щоб обов'язкову силу мали тільки рішення Суду по суті справи?”. Відповідь на це питання, на жаль, не можна знайти навіть в роботах, присвячених установі ООН, розробці Статуту ООН і Статуту Міжнародного суду ООН. Крім того, в практиці Міжнародного суду ООН було всього дванадцять справ, коли призначалися тимчасові заходи, і лише в чотирьох справах можна говорити про те, що призначені тимчасові заходи були виконані, а сторони визнали їх зобов'язуючий характер. За весь час роботи Суду в двох справах сторона після призначення тимчасових заходів зверталася до Ради Безпеки ООН, вважаючи, що тимчасові заходи мають такий же зобов'язуючий характер, як і рішення Суду по суті справи. У Раді Безпеки ООН після тривалих обговорень ніякого чіткого заключного рішення з питання про обов'язковість тимчасових заходів знайдено не було.¹¹

У справі “Про Англо-іранські нафтові компанії” представник Великобританії звернувся до Ради Безпеки ООН відповідно до ст. 94 п. 2 і ст. 35 Статуту ООН, вважаючи Рада Безпеки ООН компетентна розглядати це питання в силу ст. 94 п. 2 Статуту ООН і ст. 41 п. 2 Статуту Міжнародного суду ООН. Представник Великобританії виходив з переконання, що судовий наказ про призначення тимчасових заходів має такий же зобов'язуючий характер, що

¹¹ Величковский А. Проблемные аспекты понятия “юрисдикция Международного Суда ООН” Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2000. – № 4. – С. 56.

і рішення Міжнародного суду ООН по суті справи, в зв'язку з чим Рада Безпеки ООН має вжити заходів для його виконання. Подібна позиція Великобританії будувалася на тому, що в разі, якщо наказ про призначення тимчасових заходів не має зобов'язуючого характеру, то юридична сила рішення Суду по суті справи буде також сумнівна.¹²

Однак представник Великобританії сам, в кінцевому підсумку, послабив свою аргументацію, вказавши, що наказ Суду про призначення тимчасових заходів є “виразом думки вищого міжнародного судового органу”, що має розглядатися сторонами як обов'язкове до винесення рішення по суті справи, оскільки має силу “твердого морального зобов'язання “для кожного члена ООН. Подібний підхід був оскаржений представником Ірану на тій підставі, що судовий наказ не є ні рішенням в загальному (ст. 94 п. 1 Статуту ООН), ні рішенням по суті справи (ст. 94 п. 2 Статуту ООН) і тому не є юридично зобов'язуючим. Що стосується аргументу представника Великобританії про те, що юридична сила рішення по суті справи також залежить від юридичної сили судового наказу про призначення тимчасових заходів, то представник Ірану зазначив, що це не знайшло відображення в чинному міжнародному праві.

Особливо необхідно відзначити думку іранського представника про трактування юридичної силою положень ст. 41 Статуту Міжнародного суду ООН. На мою думку, не можна однозначно вказувати, як це було зроблено представником Ірану, на те, що сама по собі ст. 41 Статуту не може бути підставою для висновку про обов'язковий характер тимчасових заходів. Більш того, представник Ірану заявив, що положення статті мають тільки інформаційний характер. Рада Безпеки ООН так і не винесла рішення щодо спору, оскільки обговорення було відкладено до того моменту, коли Міжнародний суд ООН винесе ухвалу про наявність своєї юрисдикції у справі. Але оскільки Суд визнав, що не володіє юрисдикцією, то обговорення питання про обов'язковий характер тимчасових заходів було автоматично знято.

¹² Anglo-Iranian Oil Company Case (Interim Measures) (1951). // Harris D.J.. Cases and Materials on International Law. Sweet & Maxwell Ltd., London, 1998.

Другий випадок звернення сторони у справі до Ради Безпеки ООН відноситься до справи “Про застосування конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього”. Під час обговорення звернення в Раді Безпеки ООН представник Боснії і Герцеговини в якості юридичного обґрунтування звернення і в підтвердження обов’язкового характеру тимчасових заходів звернувся до ст. 94 п. 2 Статуту ООН. Однак, приймаючи Резолюцію 819 від 16 квітня 1993 р Рада Безпеки ООН лише взяла до уваги наказ Суду про призначення тимчасових заходів, а в якості юридичного обґрунтування Резолюції вибрала главу VII Статуту ООН. Тим самим Рада Безпеки уникнула відповіді на питання про обов’язковий характер тимчасових заходів і своїми діями навіть фактично визнала їх юридично необов’язковий характер.

Таким чином, практика Міжнародного суду ООН, Ради Безпеки ООН до 1999 р. показує, що держави, які виступають сторонами в справах, розглянутих Судом, в більшості випадків не виконували призначених тимчасових заходів. Отже, визнавався факт, принаймні, відсутності юридичної сили вимог ст. 41 Статуту Міжнародного суду ООН або, в кращому випадку, явною недостатністю обґрунтування обов’язковості виконання тимчасових заходів тільки на підставі ст. 41 Статуту Суду.

РОЗДІЛ 3. ПОПЕРЕДНІ ЗАХОДИ ТА НАЛЕЖНІСТЬ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ У КОНКРЕТНИХ СУДОВИХ СПРАВАХ

3.1. Справа братів Лагранд

Постанови Суду про попередні заходи приймалися неодноразово, проте, найбільш значимим стало рішення у справі братів Лагранд.

Рішення Міжнародного Суду у справі братів Лагранд є визначним: вперше в своїй історії Суд визначив правовий характер даних мір і безпосередньо вказав на їх юридичну силу. Таким чином було вирішене важливе питання міжнародного процесуального права.¹³

Брати Лагранд – Уолтер і Карл – народилися в Німеччині в 1962 та 1963 роках відповідно і мали німецьке громадянство. В 1967 р. вони переїхали до США разом із своєю матір'ю і жили там з того часу. Не дивлячись на те, що вони жили в Америці постійно, і були прийомними дітьми американця, вони зберегли німецьке громадянство. 7 січня 1982 року Карл і Уолтер Лагранд були заарештовані у США за підозрою у пограбуванні банку, в ході якого один службовець помер, а інший отримав тяжкі поранення. Брати постали перед судом округу Піма, штату Арізона, і 14 грудня 1984 р. були визнанні винуватими у вбивстві першого ступеня, спробі пограбування та викрадення людей. Їх приговорили до смертної кари за вбивство та до тюремних строків за інші злочини.

Весь цей час Німеччина та США були учасниками Віденської конвенції про консульські відносини 1963 року та Протоколу до неї. Суть основних претензій Німеччини полягала в тому, що під час судових дебатів компетентні органи США не повідомили братам Лагранд про передбачені конвенцією їх правах і не повідомила німецьке консульство про арешт німецьких громадян.

У ході судового розгляду справи адвокат не посилався на факт порушення Віденської конвенції, а брати не здійснювали будь-яких спроб

¹³ Об этом: Верещетин В.С. Международный суд ООН на новом этапе // Российский ежегодник международного права 2002. С. 28-30

зв'язатися з німецьким консульством. Брати тричі починали процеси в різних судових інстанціях з ціллю оскаржити вирок. Ні в першому випадку в 1987 році, ні в другому – в 1989 році Лагранди все ще не знали про своє німецьке громадянство, і питання про можливість звернутися до консульської допомоги не піднімалось.

Вперше німецькі консульські агенти дізналися про братів в липні 1992 року. Брати самі зв'язалися з консульством після того, як їм стало відомо про їх права з альтернативних джерел. З грудня 1992 року і по лютий 1999 року генеральний консул Німеччини в Лос-Анджелесі неодноразово відвідував їх у в'язниці. Крім того, Німеччина надавала допомогу американським адвокатам Лаграндів в розслідуванні фактів з дитинства засуджених і зверненні уваги до порушення консульської конвенції в ході наступних розглядів в федеральних судах США.

21 грудня 1998 року влада Сполучених Штатів офіційно повідомили братів про їх право на консульську допомогу. А вже через місяць були встановлені строки приведення в дію смертної кари: 24 лютого і 3 березня 1999 року для Карла і Уолтера відповідно. Протягом січня і лютого 1999 року Німеччина прийняла декілька кроків для того, щоб попередити смертну кару Лаграндів, у тому числі, міністр іноземних справ і міністр юстиції Німеччини звернулися з листами до своїх американських колег. Всі наступні спроби досягнути помилування, у тому числі і на підставі неповідомлення консульства, потерпіли поразку. Карл Лагранд був страчений в назначений день.

2 березня 1999 року напередодні страти Уолтера, Німеччина звернулася в Міжнародний Суд ООН з заявою, порушивши справу проти США про порушення ними Віденської конвенції про консульські зносини. Заява супроводжувалась проханням про призначення попередніх заходів. 3 березня 1999 року через обставини, що склалися, і особливу терміновість Суд вирішив призначити попередні заходи без проведення слухання по суті у відповідності до ст. 41 Статуту міжнародного Суду ООН і ст. 75, п.1 Регламенту. В постанові були визначені наступні попередні заходи:

а) США повинні прийняти всі можливі заходи для того, щоб Уолтер Лагранд не був страчений до винесення остаточного рішення по даній справі, а також повинні інформувати Суд про всі заходи, прийняті для виконання даного Рішення;

б) влада США повинна передати ці рішення губернатору штату Арізона.

В той же день Німеччина порушила справу проти США і губернатора Арізони в Верховному суді США. Однією із цілей цього кроку було забезпечення виконання постанови Міжнародного Суду про попередні заходи. Позиція США по даному питанні відобразилася в заяві заступника міністра юстиції США, в якій говорилося, що рішення Міжнародного Суду ООН про попередні заходи не є обов'язковим для виконання.

Не увінчалась успіхом і остання спроба Уолтера Лагранда досягти пом'якшення вироку. В той же день він був страчений.

Заява, подана Німеччиною в Міжнародний Суд, складалася з 4 частин. Німеччина просила Суд постановити, що США:

– негайно не повідомивши К. і У. Лагранд про їх права і позбавивши Німеччину можливості надати їм консульську допомогу, що в кінці кінців призвело до страти цих людей, порушили свої зобов'язання по відношенню до Німеччини, її суверенні права і право на дипломатичний захист своїх громадян відповідно до ст. 5 і ст. 36 Віденської Конвенції 1963 р.

– застосувавши норми внутрішнього законодавства, а саме на основі порушення строків процесуальних дій не дозволивши братам посилатись на положення Віденської Конвенції, порушили свої зобов'язання перед Німеччиною по ст. 36 п. 2.

– не прийнявши всі можливі заходи для того, щоб У. Лагранд не був страчений до винесення рішення Міжнародним Судом, не виконали Постанову про передні заходи і порушили тим самим свої міжнародні зобов'язання.

– повинні надати Німеччині гарантії того, що вони більше не повторять такі незаконні дії у всіх майбутніх випадках затримання і кримінального переслідування німецьких громадян забезпечать в законному порядку і на

практиці ефективного виконання зобов'язань по ст. 36 Віденської Конвенції 1963 р.

Необхідно звернути увагу на 3 частину німецької заяви, напевно остаточно висказатись з питання обов'язковості виконання постанови про тимчасові заходи саме у зв'язку з справою братів Лагранд Суд змусили обставини: сенс призначення тимчасових заходів зводився до того, щоб відстрочити виконання смертної кари, тобто на повістці стояло питання про життя людини. Крім того, до цього підштовхнув той факт, що позивач – Німеччина – наполягав, а відповідач – США – відкидав наявність юридичних зобов'язань, як виходять для нього із Постанови від 3 березня 1995 р.

США і Німеччина представили Суду своє бачення проблеми попередніх заходів. Суд прийняв до уваги приведені сторонами докази і висловив свою точку зору. Перед Судом стояло дві задачі. По-перше, необхідно було визначити чи є тимчасові заходи обов'язковими для виконання. По-друге, необхідно було дати відповідь на питання, чи здійснили США всі можливі заходи для того, щоб У. Лагранд не був страчений до винесення остаточного рішення по справі.

На думку Німеччини виконання тимчасових заходів є обов'язковим відповідно до Статуту ООН і Статуту Міжнародного Суду, а також в силу принципу ефективного судочинства, процесуальних передумов прийняття тимчасових заходів. Їх обов'язкова юридична сила виходить з обов'язковості остаточних судових рішень, ст. 94 Статуту ООН, ст. 41 Статуту Суду.

Не можна не погодитись з аргументом німецької сторони про те, що не виконавши постанову про тимчасові заходи, США тим самим порушила зобов'язання утримуватись до винесення остаточного рішення будь-яких дій, які можуть вплинути на хід справи. Дійсно, зі смертю У. Лагранда зникла можливість поновлення Німеччини в її правах відповідно до Віденської конвенції про дипломатичні зносини.

США послідовно займали позицію не прийняття обов'язкової сили тимчасових заходів. Їх основний елемент зводився до того, що ні мова, ні історія статей 41 Статуту Міжнародного Суду і ст. 94 Статуту ООН, ні

практика суду і держав, ні, в кінці кінців, доктринальні розробки не свідчили про те, що постанова про тимчасові заходи накладає на державу юридичні зобов'язання. Крім того, США не бачили необхідності вирішувати в рамках справи братів Лагранд таке складне суперечливе питання.

У зв'язку з принципом адміністративного судочинства, на які посилалася Німеччина для підтвердження своєї позиції, США указала на те, що розробка установчих документів Суду походила з врахуванням інтересів держав. Це США однозначно приймають як доказ того, що Суд, звичайно, може приймати обов'язкові для виконання остаточні рішення, проте по відношенню до тимчасових мір його повноваження суттєво обмежені.

Для того, щоб відповісти на питання обов'язковості постанови про тимчасові заходи, Суд звернувся до тлумачення ст.41 Статуту. Тлумачення здійснювалося на основі ст.31 Віденської Конвенції про право міжнародних договорів відповідно загальних правил тлумачення: договір повинен тлумачитись добросовісно у відповідності зі звичайним значенням, яке необхідно надавати термінам договору у їх контексті, а також в світлі суб'єкта і мети договору. У рішенні по справі Лагранд Суд ще раз підкреслив, що розглядає правила тлумачення, які містяться у Віденській Конвенції, як звичайні норми міжнародного права, і відповідно розділ 3 Конвенції, присвячений тлумаченню договорів, – як кодифікацію цих звичайних норм.

Перш за все Суд граматично розтлумачив ст.41 Статуту. В результаті аналізу виявились суттєві розходження між англійським і французьким текстом. В французькому тексті були використані терміни *le pou voire d'indique* для «має право указати», *doivent etre prises* для «повинні бути прийняті» і *l'indication de ces mesures* для «пропонованих заходів». Відповідно, в англійській версії це були *to indicate, ought to be taken, suggested*. Якщо словосполучення «має право указати» не дозволяє зробити висновки про обов'язковий характер тимчасових заходів, то «повинні бути прийняті» прямо указує на такий характер. Далі в пункті 2 спостерігається різночитання: в той час як в французькому варіанті зберігається прийнята термінологія – говориться «про вказані заходи», то в

англійському варіанті – «запропоновані заходи». Спостерігаються певні розбіжності: по своєму значенню «пропозиція» залишає за державою право вирішувати, виконувати тимчасові заходи чи ні.

В рішенні по справі Лаграндів Суд вказує на те, що ст.41 Статуту Міжнародного Суду направлена на те, щоб не дати завадити Суду виконувати його функції. З формулювання цієї статті виходить, що право Суду призначати тимчасові заходи визначає обов'язковий характер таких заходів, оскільки це право засноване на необхідності.

У справі Лаграндів Міжнародний Суд установив, що різні компетентні органи США не здійснили всіх можливих кроків для того, що виконати встановлені Судом тимчасові заходи. Таким чином, США не виконали Постанову від 3 березня 1999 року.

Рішення Міжнародного Суду по справі Лаграндів підтвердило значення Віденської конвенції про консульські зносини, загалом і права на консульську допомогу також. Воно знову привернуло увагу до проблеми застосування норм міжнародного права і рішень міжнародних судових органів судами держав.

3.2. Югославія проти США

29 квітня 1999 року Югославія звернулася в Міжнародний суд із заявою, в якій в якості предмету спорту були дії США, здійснені ними з порушенням ряду міжнародних зобов'язань. До таких зобов'язань були віднесені незастосування сили по відношенню до другої держави, невтручання у внутрішні справи і повага до суверенітету другої держави, захист громадянського населення і громадських об'єктів у воєнний час, захист навколишнього середовища, захист основних прав і свобод людини, незастосування заборонених видів зброї і т.д. Одночасно, Югославія подала прохання про призначення наступного тимчасового заходу: США повинні негайно зупинити всі дії, пов'язані із застосуванням сили, і повинні утриматись від будь-якої дії, пов'язаної із погрозою сили чи її застосуванням по відношенню до Югославії. Не дивлячись на прохання югославського

представника призначити слухання як можна скоріше і на те, що обставини даної справи вказували на необхідність її невідкладного розгляду, навіть більш гостру, ніж в справі Лаграндів, Суд виніс постанову тільки 2 липня 1999 року. При цьому, вирішальним став один із основоположних принципів, викладених в Статуті, згідного якого юрисдикція Суду не розповсюджується автоматично на всі спори, сторонами яких є ті хто, підписали Статут, чи інші держави, для яких Суд відкритий на інших умовах. Суд не може розглядати спор з участю держав, які не визнають його юрисдикцію обов'язковою для себе.

В своїй заяві Югославія для пояснення юрисдикції Суду посилалась на ст. 9 Конвенції Про попередження злочинів геноциду і покарання за нього 1948 року і положення 5 ст. 38 регламенту Суду. Проаналізувавши доводи сторін, Суд прийняв негативне рішення по питанню про свою юрисдикцію.

По відношенню до ст. 9 Конвенції про геноцид американською стороною заявлена обмовка про те, що, перш ніж будь який спір, учасником якого є США, буде переданий на розгляд Міжнародного Суду, в кожному окремому випадку потрібна їх особлива згода. Такої згоди США не дали. Якщо говорити про правомірність цієї обмовки, то вона досить законна, так як, по-перше, не заборонена Конвенцією і, по-друге, не суперечить її об'єкту і цілі. Крім того, обмовка діє по відношенню до Югославії, так як остання у свій час не висунула проти неї заперечень.

Положення 5 ст. 38 Регламенту стосується ситуацій, коли зі сторони відповідача не поступало згоди на обов'язкову юрисдикцію Суду. І в цьому випадку США заявили, що не давали і не хочуть давати таку згоду.

Відповідно, Суд визнав, що не володіє юрисдикцією і не може вказати попередні заходи, про які просила Югославія і які могли б захистити її права. Тим не менш Суд вважав необхідним звернутися до учасників спору в постанові 2 липня 1999 р. В ній вказувалось на те, що необхідно розділяти питання визнання державою обов'язкової юрисдикції Суду і питання про відповідність тих чи інших дій міжнародному праву. В першому випадку обов'язковим елементом є згода. Відповідь на друге питання Суд дає після того, як встановить

свою юрисдикцію. Залежно від того, чи признають держави обов'язкову юрисдикцію Суду, вони несуть відповідальність за дії здійснені ними з порушенням міжнародного права. Всі спори, пов'язані з такими діями повинні вирішуватись мирними способами, які перераховані в ст. 33 Статуту ООН. Країни повинні утримуватись від будь-яких дій, які можуть посилити протиріччя. У випадку, коли спір створює загрозу миру, може призвести до порушення миру чи викликати акт агресії, Рада Безпеки виконує повноваження покладені на неї главою Статуту ООН.

3.3. Справи Грузії та України проти Росії

3.3.1. Справа Грузії проти Росії

12 серпня Грузія звернулася до Міжнародного Суду з позовом проти Російської Федерації. У позові на Російську Федерацію покладається міжнародна відповідальність за «дії на території Грузії і в прилеглих районах» в період з 1990 року по серпень 2008 року, які, на думку Грузії, є порушенням Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (КЛРД) 1965 року. В якості додаткової підстави для такої юрисдикції Грузія посилялася на статтю IX Конвенції про геноцид.¹⁴ У своїй скарзі до МС Грузія заявила, що російське вторгнення в Південну Осетію і Абхазію, яке почалося 8 серпня 2008 року, являє собою, на її думку, «Третю фазу» вторгнення в порушення зобов'язань, взятих на себе Росією у зв'язку з приєднанням до КЛРД.

Грузія звернулася до МС з проханням розпорядитися, щоб «Російська Федерація зробила всі необхідні кроки для дотримання зобов'язань, взятих на себе відповідно до КЛРД», включаючи статті 294, 395, 496, 597 і 698. Росія заявила, що МС не володіє юрисдикцією щодо дій Росії в Грузії, і що для застосування попередніх заходів немає ніяких підстав, оскільки Росія не вдавалася до жодної забороненої дискримінації. Однак в зв'язку з розглядом прохання Грузії про те, щоб суд в даному випадку розпорядився про тимчасові

¹⁴ Дело, касающееся применения Международной конвенции о ликвидации всех форм расовой дискриминации (Грузия против Российской Федерации)// Российский ежегодник международного права 2008г с 341.

заходи, в жовтні 2008 року МС ухвалив, що при відсутності доказів на користь протилежного він володіє відповідною юрисдикцією відповідно до статті 22 КЛРД (положення про врегулювання суперечок), до якої і Росія, і Грузія беззастережно приєдналися. Крім того, суд вказав на тимчасові заходи щодо Росії і Грузії відповідно до статті 41 Статуту, яка наділяє суд повноваженнями вказати на тимчасові заходи «для забезпечення відповідних прав кожної зі сторін». В рамках тимчасових заходів суд розпорядився, щоб обидві сторони на території Південної Осетії і Абхазії в Грузії:

1) утрималися від будь-яких актів расової дискримінації щодо окремих осіб, груп осіб і установ;

2) утрималися від фінансування, захисту і підтримки расової дискримінації з боку будь-яких осіб та організацій;

3) зробили все, що в їх силах, коли і де це тільки можливо, щоб забезпечити без будь-яких відмінностей за ознакою національного і етнічного походження:

– безпеку людей;

– право на свободу пересування і вибір місця проживання всередині кордонів держави.

– захист власності вимушених переселенців;

4) утримували будь-які органи державної влади та установи, які знаходяться в їх підпорядкуванні або на які вони мають вплив, від участі в актах расової дискримінації щодо окремих осіб, груп осіб і установ.

3.3.2. Справа України проти Росії

Позов України проти Росії в Міжнародний суд ООН був поданий в 2017 році і розглядається в Міжнародному суді ООН. Україна вимагає визнати дії Росії на Донбасі порушують Міжнародну конвенцію по боротьбі з фінансуванням тероризму, а в Криму - Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.

Вимога України у Міжнародному суді ООН полягає у тому, щоб до РФ були застосовані запобіжні заходи з метою запобігання погіршення ситуації в період розгляду справи. Україна в рамках позову до Росії просила Міжнародний суд ООН запровадити тимчасові запобіжні заходи, спрямовані на недопущення продовження порушень прав людини з боку РФ на період розгляду судом справи по суті з метою захисту цивільного населення в тимчасово окупованому Криму та на Донбасі. Після попереднього розгляду справи Міжнародний суд ООН оголосив ухвалу, якою частково задовольнив запит України про застосування тимчасових запобіжних заходів до Росії.

Проте, тимчасові заходи стосуються лише Міжнародної конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації. Суд ООН вказав, що Росія повинна утриматися від того, щоб продовжувати чи застосовувати обмеження на можливість кримським татарам зберегти свої інституції, включаючи Меджліс. За це рішення проголосували 13 суддів, проти - троє. Одностайно було ухвалено рішення, відповідно до якого Росія повинна гарантувати доступність освіти українською мовою.

Щодо звинувачень РФ у порушенні норм Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму Суд ООН вирішив, що Україна не надала достатньо доказів, які були б суттєвою базою для застосування тимчасових заходів. Також одноголосно було ухвалено рішення про те, щоб обидві сторони утрималися від будь-яких дій, які можуть погіршити чи продовжити спір у Суді чи зроблять його більш складним для вирішення.

ВИСНОВКИ

Отже, виходячи із ст. 92 Статуту Організації Об'єднаних Націй, Міжнародний Суд є головним судовим органом ООН. Його основне призначення – у вирішенні будь-яких міжнародних спорів, що будуть передані Суду державами, які спорять. У п. 1 ст. 33 Статуту ООН названі мирні засоби врегулювання міжнародних спорів, одним з яких є судовий розгляд, а саме Міжнародним Судом, що постійно функціонує.

Відповідно до ст. 41 Статуту Міжнародного суду ООН, Суд має право вказати будь які попередні заходи, які повинні бути прийняти задля забезпечення прав кожної із сторін, які беруть участь у справі. Держави можуть звернутися із проханням про застосування таких заходів.

Варто відзначити, що не існує загального поняття даного терміну в рамках уніфікованого міжнародного права. Його не можна знайти і в національному законодавстві.

Правові системи окремих країн містять певні положення про попередні заходи, тому визначення попередніх заходів можливе на основі аналізу рис, які присутні їм в національному законодавстві.

Існує досить багато проблем, які стосуються попередніх заходів.

Труднощі починаються з перекладу назви цих заходів. Є різні варіанти перекладу, такі як:

- тимчасові заходи, прямий переклад з французької (*mesures provisoires*) чи англійської (*interim measures*);
- попередні заходи – ще один варіант перекладу;
- забезпечувальні заходи, явно невдала калька із цивільного процесу;
- термінові міри, поняття, яке частіше вживається адвокатами.

Друга складність полягає в юридичній силі цих мір. Довгий час в практиці і теорії існувала проблема: чи мають призначаються Судом тимчасові заходи обов'язковий характер? Проблема ця має під собою досить вагому

підстава: по суті справи Міжнародний суд ООН виносить рішення, призначення же тимчасових заходів відбувається шляхом винесення судового наказу. Особливо необхідно виділити той факт, що в ст. 94 ч. 1 Статуту ООН використовується термін “рішення”, який має узагальнюючий характер, на відміну від ч. 2 зазначеної статті, в якій використовується термін “рішення”, але вже стосовно тільки до винесеного рішення за конкретними обставинами справи.

Практика Міжнародного суду ООН, Ради Безпеки ООН до 1999 р. показує, що держави, які виступають сторонами в справах, розглянутих Судом, в більшості випадків не виконували призначених тимчасових заходів. Отже, визнавався факт, принаймні, відсутності юридичної сили вимог ст. 41 Статуту Міжнародного суду ООН або, в кращому випадку, явною недостатністю обґрунтування обов’язковості виконання тимчасових заходів тільки на підставі ст. 41 Статуту Суду.

Також, не потрібно забувати, що наша країна подала позов проти Росії з приводу порушення нею положень двох Міжнародних конвенцій, в якому просить Суд встановити попередні заходи. Суд, хоч і відмовив у встановленні попередніх заходів по Конвенції з фінансування тероризму, проте встановив чіткі заходи з приводу порушення норм Конвенції щодо ліквідації всіх форм расової дискримінації. У схожій ситуації знаходилась Грузія, в очікуванні рішення Суду за своїм позовом проти Росії у 2008 році. Тоді Суд виніс позитивне рішення стосовно попередніх заходів.

Залишається сподіватися, що в недалекому майбутньому знайде своє нормативне закріплення поняття та юридична сила такого важливого засобу, як попередні заходи, адже він є дуже важливим механізмом реалізації міжнародного права і судочинства в цілому, а також способом урегулювання конфлікту під час судового розгляду спору стосовно нього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Текст Статуту МС ООН див.: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/icjstatute.php>.
2. Текст Регламенту МС ООН див.: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/icjrules.php>.
3. Текст рішення про попередні заходи у справі України проти Росії <http://www.icj-cij.org/docket/files/166/19412.pdf>.
4. Anglo-Iranian Oil Company Case (Interim Measures) (1951). // Harris D.J.. Cases and Materials on International Law. Sweet & Maxwell Ltd., London, 1998.
5. Anglo-Norwegian Fisheries Case (1951) // Harris D.J. Cases and Materials on International Law. Sweet & Maxwell Ltd., London, 1998.
6. Briggs H.W. Nicaragua v. the United States: Jurisdiction and Admissibility // American Journal of International Law. Vol. 79, 1985. N. 2
7. Brownlie I. Principles of Public International Law. Clarendon Press, Oxford, 1990.
8. Shaw M.N. International Law. Cambridge University Press, 1995.
9. Fitzmaurice G. The Law and Procedure of the International Court of Justice. Vol. 2. Cambridge University Press, 1995.
10. LaGrang (Germany vs. USA). International court of justice Cases/ <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=2>
11. Northern Cameroons Case (Preliminary Objections) (1963) // Encyclopedia of Public International Law. [Instalment 1(1991)].
12. Rosenne Sh. The Law and Practice of the International Court of Justice. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1965.
13. Rosenne Sh. The World Court: what it is and how it works. Dordrecht; Boston; London: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.

14. Величковский А. Проблемные аспекты понятия “юрисдикция Международного Суда ООН” // Белорусский журнал международного права и международных отношений 2000 — № 4.

15. Каламкарян, Р. А. Поведение государств в международном суде ООН : Международно-правовые проблемы судебно-арбитражного производства / Р. А. Каламкарян, Акад. наук СССР. Ин-т государства и права . – М. : Наука, 1999

16. Караман І. Рішення Міжнародного суду ООН у справі про делімітацію Чорного моря // Право України. – № 3–4. – 2012.

17. Кожевников Ф. Ш., Шармазанашвили Г. В. Международный суд ООН: организация, цели, практика. М.: Международные отношения, 1971

18. Маркусь В. Володимир Корецький – перший українець – суддя Міжнародного трибуналу в Гаазі // Правничий вісник. – 1963. – Кн. 2.

19. Осинцев Ю., Турбин Э. Борьба СССР за совершенствование процесса мирного урегулирования споров. М.: Международные отношения, 1983.

20. Павлова Н.В. Предварительные обеспечительные меры: понятие, механизм реализации, особенности осуществления в рамках взаимодействия судебных процессов государств // ВВАС. 2002.

21. Правила процедуры Международного суда ООН 1978 г. // Documents on the International Court of Justice. Compiled and edited by S. Rosenne. – Kluwer Academic Publishers, 1991. P. 567.

22. Савчук К. О, Мельничук В. П Міжнародний суд ООН як спосіб мирного розв’язання конфліктів на сучасному етапі // Часопис Київського університету права. – 2013/4.

23. Тимченко Л., Кононенко В. Проблеми делімітації морських просторів України // Міжнародне право. Науково-практичний фаховий журнал. – № 1. – 2012.

24. Толстих В. Рішення міжнародних судів // Міжнародне право № 2/2012. – С. 41-54.

25. Шинкарецкая Г. Г. Международная судебная процедура. – М.: Наука, 1992.

26. Дело, касающееся применения Международной конвенции о ликвидации всех форм расовой дискриминации (Грузия против Российской Федерации) // Российский ежегодник международного права 2008 г.

27. Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v. Russian Federation).

Анотація

Актуальність теми даної роботи пояснюється тим, що питання попередніх заходів залишається не врегульованим ні на національному, ні на міжнародному рівні і тим, що стосовно цього питання наявна досить велика кількість суперечностей, які необхідно вирішити. Також актуальність теми підкреслюється на фоні сьогоденних реалій, а саме позовом України проти Росії до Міжнародного суду ООН та спробами встановити попередні заходи у даній справі.

Методологічною основою роботи є праці відомих українських та іноземних вчених-міжнародників, різні нормативні й законодавчі акти. Даній темі присвячували свої праці такі вчені, як І.І Лукашук, І.В Павлова, К.О Савчук, Ш. Розен, Г. Фітцморіс, І. Браунлі, Д. Харріс та інші.

Об'єктом роботи є діяльність Міжнародного Суду в частині прийняття попередніх заходів. *Предметом* роботи є власне попередні заходи і їх особливості.

Мета роботи полягає в аналізі поняття попередніх заходів, питання необхідності їх застосування, відображенні прикладів конкретних заходів у конкретних ситуаціях.

При написанні даної роботи застосовувались такі *методи*: аналізу і синтезу, індукції та дедукції, історичний, зіставлення, аналогії, системного аналізу, узагальнення та ін.

Практична значимість роботи полягає у систематизації знань про попередні заходи, визначення проблематики даного питання та пошук шляхів її подолання, практичний аналіз використання тих чи інших заходів і їх доцільності.